

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2013

Pokračování životního dramatu generála Kričfalušihho |
Traband zpívá o kraji nad Koločavou | Legionářské kolonie
na Podkarpatské Rusi | Jak to vypadalo na židovské svatbě |
Ztracené naděje válečných hrdinů | O výstavbě Užhorodu ve
dvacátých letech | Rodnýj kraj: Ivan Orlay

Pozdravy (nejen) od Koločavy

Letos koncem listopadu pořádal pražský Magistrát konferenci na téma „Praha jako místo soužití národnostních menšin“, kde vystoupil také představa krajského spolku T. G. Masaryka v Užhorodě Ivan Latko. Mluvil o rusínsko-české vzájemnosti, o tom, jak jeho organizace propaguje české dějiny a kulturu. O jeho kulturních a vydavatelských aktivitách informujeme často i v našem časopise. Klub TGM léta pečuje o to, aby nejen lidé s českými kořeny, ale i ostatní obyvatelé Podkarpatské Rusi měli povědomí o naší společné historii a o tom, co nás stále spojuje. Mimo jiné vydává reprinty knih, hlavně českých, které před druhou světovou válkou vycházely o Podkarpatské Rusi. Ivan Latko často provází i turisty z Česka, doporučuje jim nejzajímavější trasy, velkou pozornost přitom věnuje podílu Čechů, resp. předválečného Československa na rozvoji podkarpatského regionu.

Při tomto setkání jsem si znovu uvědomila, že vzájemnost platí – a hlavně docela dobře funguje – oboustranně. Také Rusíni přidali do české kultury nejen důležitý stavební kámen; řada zdejších významných osobností má rusínské kořeny, mnozí čeští umělci – spisovatelé, divadelníci, muzikanti, filmaři, výtvarníci, fotografové a další – uplatnili ve své tvorbě karpato-ruské a rusínské motivy. Občas ta fakta a jména připomínáme, tentokrát se omezíme na dvě aktuální setkání. První: Pár kroků od místa zmíněné konference (konala se v Clam-Gallasově paláci), v pražské galerii Gate, zrovna vystavoval své obrazy vynikající malíř a sochař Jiří Sopko, původem Rusín, rodák z Dubové na Podkarpatské Rusi. Druhé: Nedávno mě v rádiu upoutala půvabná písnička hudební skupiny Traband, zjevně inspirovaná návštěvou karpatských kopců. „Je klid a mír nad Koločavou,“ říká se v refrénu. (Celý text otiskujeme na str. 3.) „Písnička je pozdrav z hory Strimby a zároveň přání požeňnatí tomuto kraji,“ napsal nám autor Jaroslav Svoboda. Jak z toho nemít radost.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Markéta Pilátová

Na kopečích nad Koločavou

S kamerou po stopách předků

Letos v létě jsem se několik dní pohyboval s přáteli Mirkem Fehérem a Jirkou Krobem v podkarpatoruské Koločavě a okolí. Cílem naší cesty bylo pořízení záběrů pro malý dokument autorské dvojice Tomáš Koucký – Jiří Krob s titulkem Koločava; to ale nebyl jediný důvod naší cesty, měli jsme i další, např. záměr Mirka Fehéra vydat se po stopách svých předků. V rodném archivu našel dokumenty o předcích pocházejících z Berehova (doklady jsou z let 1852 a 1894) a s pomocí pana Ivana Latka hodlá v archivech vypátrat o nich víc. Kameraman Jirka Krob zase prožil první čtyři roky svého života v Mukačevě, a tak jsme s ním hledali domek, kde tehdy on a jeho rodiče žili.

Ani já jsem nepřišel zkrátka. Už loni jsem tu totiž byl a hledal. Co a koho? Stopy po jednom českém krajanovi. Náš slavný učitel Josef Štulík (v naší obci vedl novou školu, a nádhernou náves se dvěma rybníky nechal osázet dnes už majestátnými lipami) byl přítelem bratra prezidenta Edvarda Beneše. Vojta Beneš z po-

zice vrchního školského inspektora Republiky československé přemluvil některé „vysloužilé učitele“, aby šli na Podkarpatskou Rus „inspektorovat“. Opravdu se tam vydali. Školili tu učitele české i zdejší, podíleli se na tvorbě učebnic. A syn řídícího učitele Štulíka Mirek poté, co se vrátil jako legionář z první světové války, odešel za svým tátou do státních služeb právě sem. Působil ve Volovci, Koločavě i Berehovu. Kamarádil se s Jaroslavem Marvanem, budoucím uznávaným hercem, který na Podkarpatské Rusi taky sloužil, a to na poště. A my jsme ho v jedné místnůstce (budoucí výstavní prostor) v hotelku Četnické stanice našli. To bylo radosti!

Nemůžu toho sdělit nějak překotně moc. Několik dní, které jsme se tam mohli zdržet, je málo. Samozřejmě jsme byli se vstřícnou ochotou provedeni zdejším kostelem-muzeem, Jirka natáčel u hrobů Nikoly Šuhaje i Eržiky Derbakové, prošli jsme i „starou“ Koločavu a zastavili se ve škole Masaryka a Komenského. Všude jsme byli vlídně a s pozorností přijati. Počasí bylo nepěkné, deš-

tivé a proměnlivé, ale vynahradila to pozornost hostitelů. Oba synové paní Natalie Tumarec byli navýsost pozorní. Dobře nám vařili zdejší stravu, obdařili českým pivem Ježek z Jihlavy. A došlo i na doušek něčeho ostřejšího (vyhrála to brusinka).

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Pokračování na straně 5

POZVÁNKA

Zveme vás na neformální **předvánoční setkání členů SPPR a jejich hostů dne 17. prosince od 16 hodin ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.**

Promítneme si snímek **Vyšla zvidla jasna** režiséra Zdeňka Flídra o slavení Vánoc na Podkarpatské Rusi a čerstvý dokument **Koločava** autorů Jiřího Kroba a Tomáše Kouckého. Na programu je i malé občerstvení. Vánoční cukroví či jiné dobroty a speciality, zejména z pomyslné krajové „kuchyně“ Podkarpatské Rusi, jsou vítány.

Výkonný výbor SPPR

Cestou kolem podkarpatských kostelů

I když bylo Slovensko společně s Podkarpatskou Rusí po staletí pod maďarskou nadvládou, spaťujeme tu jednu rozdílnost danou odlišnými národnostmi i náboženstvím. Zatímco Slovensko bylo – až na severovýchodní část – hlavně katolické, na Podkarpátí se setkáváme vedle příslušníků římskokatolické církve hlavně s řeckokatolíky a pravoslavnými. Zahraniční turista, který přechází z jedné země do druhé, vidí tyto rozdílnosti také v tvářnosti kostelů, které tato náboženství reprezentují. Čím víc na východ, tím je přechod z jedné víry do druhé zřetelnější; cestovatel vidí kostely s cibulovitými věžemi stále častěji. A rostou stále nové a nové. V tom je velký rozdíl proti poměrům v našich zemích. Našinci se zdá, že zdejší lidé se snaží chybějící životní standard – ve srovnání se západnějšími končinami – dohnat upínáním se k Bohu. Pro toho, kdo žije a žil na tomto území, je život sice skromnější, ale v mnohém pestřejší. Nemohou nám vymizet vzpomínky z dětství na vše, co souviselo s náboženskými nebo národnostními tradicemi. Týká se to smíšených škol, kde děti těžily z volných vyučovacích dní přízvisobných jednotlivým náboženstvím, nebo prožívaly – často i společně – různé tradiční slavnosti, hlavně církevní svátky, které se slavily jindy a jinak.

Ve větších městech byly (a jsou) kostely centrem, kde se soustřeďuje život různých místních národnostních i náboženských skupin. Pro vnímavého pozorovatele jsou kostely jakýmsi ohniskem odlišného folkloru, pestrou přehlídkou jiných tradic. V Užhorodě byly takové významné svatostánky tři. Především velká chrámová stavba dominující městu, starobylý chrám církve řeckokatolické. Je velkým zážitkem poslechnout si tu nedělní dopolední chrámové zpěvy. Je to bašta víry a kultury rusínského místního obyvatelstva. Pak je zde katolický kostel na Bercsényiho ulici a také nešťastná synagoga, kterou po vyhlazení Židů v době druhé světové války proměnili na koncertní sál a konzervatoř. Tato přeměna se dá ještě pochopit s ohledem na tragédii, která postihla tuto kdysi početnou část obyvatelstva Užhorodu, vytvářející tak pestrý kolorit předválečného města.

* **Výstava Jiřího Sopka**, rodáka z Dubové na Podkarpatské Rusi, probíhala po celý podzim (od září do konce listopadu) v Galerii GATE v Praze na Starém Městě. Významný malíř a profesor AVU vystavoval převážně svá nová díla, věnovaná především přírodě – lesu, loukám, roztočivně poskládaným dřevinám. Ač ji umělec nazval „Bez lidí“, lidské figury v „sopkovském“ duchu na jeho plátna přece jen zabloudily.

* **Muzejní noc** se konala 14. 9. 2013 také v Domě národnostních menšin; mladá skupina z iniciativy Rusíni.cz pro ni připravila program s prezentací projektu Rusíni – mlčící menšina a ochutnávku, návštěvníci získali informace o činnosti SPPR a shlédli film Marka Škopa Osadné.

* **Syndikát novinářů ČR uzavřel dohodu o spolupráci** se zakarpatskou pobočkou Ná-

Neomluvitelný však byl osud barevného pravoslavného kostelíka u řeky směrem k Radvance. Tuto nádhernou stavbu, kterou nechal postavit krajan-emigrant v roce 1930, za vlády Sovětu proměnili vládci na Muzeum ateismu. Většina současných kolemdoucích netuší, jakou pohnutou historií tato svatyně s cibulovitou věžičkou má. Zastavil jsem se tu jednou a dlouze si tuto krásnou stavbu, jakousi miniaturní obdobu vzorných ruských katedrál, prohlížel. (Mimochodem, jeden mohutný pravoslavný chrám dostavěli nedávno v moderní části města.) Mé vzpomínání – chodíval jsem kdysi kolem do školy z Radvanky – přerušila náhle nějaká žena staršího věku, která si zřejmě všimla mého dlouhého rozjímání u ruského kostelíka. „Pán nepochází odsud?“ zajímala se. Když jsem odpověděl, že jsem přijel z Česka, viditelně ožila a její další slova mě

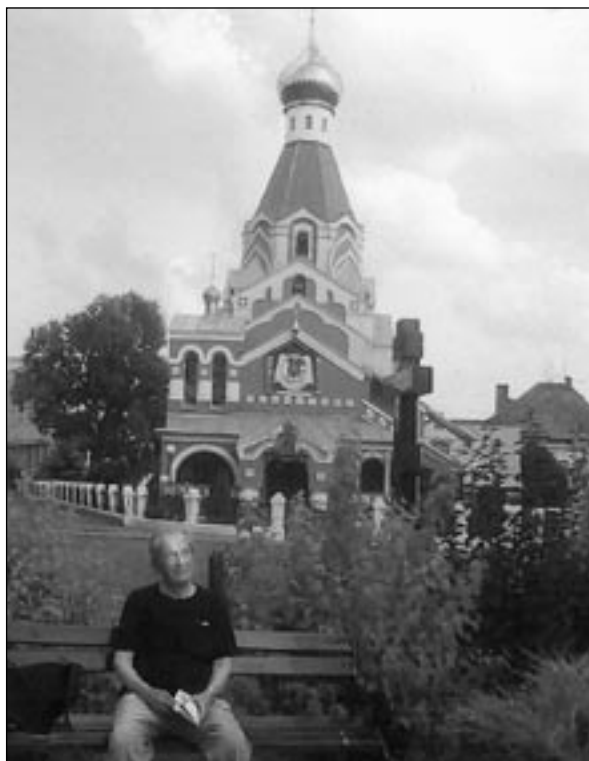
ohromila. „A víte, že tato cerkev má hodně společného s vaší zemí? Těsně po válce se tu schovala skupina lidí, kteří protestovali proti úmyslu místních úřadů uspořádat hlasování o připojení naší země k SSSR. Chtěli držet hladovku, ale nakonec podlehli nátlaku a hrozbám. Oni tenkrát vykřikovali, že chtějí zůstat v ČSR. Nikdo neví, co se s nimi stalo!“ Sdílná žena se rozhlédla a rychle odešla, aniž jsem se jí mohl na cokoli zeptat.

Doslechli jsme se sice později o metodách, jakými se „pracovalo“ v tzv. referendu o připojení k Sovětskému svazu, ale epizoda, o které jsem se právě dozvěděl, byla pro mě novinkou. Za tuhé komunistické režimu se o těchto věcech nemohlo na Podkarpátí veřejně mluvit – a u nás tomu bylo jinak. Víím to z vlastní

rodního svazu novinářů Ukrajiny. Předmětem dohody je spolupráce mezi novinářskými organizacemi ČR a Ukrajiny, společné úsilí o zvýšení profesionální úrovně novinářské práce, zlepšení vzájemné informovanosti o obou zemích, rozvíjení svobody slova a ochrana práv novinářů.

* **Vážení členové SPPR**, pokud jste dosud nezaplátili členské příspěvky, prosíme, učinite tak co nejdříve, nejpozději do konce roku 2013! Platbu můžete uhradit buď bankovním převodem na číslo účtu 12939111/0100, nebo složenkou na adresu DNM – SPPR, Vocelova 3, Praha 2, 120 00. V příštím čísle zveřejníme seznam neplatců.

* **Praha jako místo soužití národnostních menšin** – tak znělo téma mezinárodní konference v rámci 13. setkání národnostních menšin, které se konalo v Praze 26. listopa-

Autor článku u kostela u řeky, dnes Muzea ateismu

zkušenosti. Vzpomněl jsem na okolnosti přímém podmíněném propuštění z jáchymovského koncentráku v padesátých letech. Musel jsem se tehdy zavázat k mlčení o tom, co jsem prožil.

Dnes upadly podobné příběhy kostelů v zapomnění. Lidé stárnou a v současné Ukrajině není o rozšiřování podobných příhod zájem – v zájmu současného trendu nedělitelnosti země. Snažím o autonomii nahoře nepřejí a přání Rusů nikoho v Kyjevě nezajímají.

Ještě jeden dojem si zahraniční turista odnáší. Všimne si, že zdejší obce vynakládají prostředky na stavbu pravoslavných kostelů ochotněji, než na jiné prospěšné světské stavby. Církev tu je zřejmě štedřejší, než jsou příjmy z obecních pokladen.

JAN ROMAN

KRÁTCE ODEŠAD

du 2013. Vystoupili na ní Mgr. Ivan Latko z Klubu TGM v Užhorodě a PhDr. Agáta Pilátová jako zástupce naší organizace.

* **Fond manželů Horových** pro pomoc dětem na Zakarpatské Ukrajině byl založen v roce 2005. V průběhu let jsme o tomto fondu několikrát informovali – jeho posláním je podpora dětí na Podkarpátí zpřístupněním vzdělávacích a jiných příležitostí, které umožní jejich rozvoj a osobnostní růst. Fond poskytuje přímou pomoc dětem v dětských domovech v oblasti Volovec/Mižhirje (odkud pocházela zakladatelka fondu paní M. Horová) i v dalších místech, a také příspěvky organizacím, které se věnují pomoci tomuto regionu. Pro rok 2014 získaly grant: Diecézní charita ostravsko-opavská na projekty podpory studia mladých lidí a letního tábora, Bodaj, o. s. na projekt vozíku pro handicapované.

red

Ich nádeje rozbila sovietska realita

Po rozpade Československa v roku 1939 a po obsadení väčšej časti územia Podkarpackej Rusi horthyovským Maďarskom mnohí obyvatelia utekali do Sovietskeho zväzu. Najmä mladí ľudia túžili poznávať aj nové mestá a nových ľudí. Takými boli dve sestry Rákociové, ktoré navyše verili, že v „krajine sovietov“ nájdu otvorenú bratskú náruč a jedinou pomoc proti okupantom. Medzi utečencami boli sestry Rákociové, Soňa a jej staršia sestra Kalina. Obe sa narodili vo Vyšnom Studenom, okres Mižhirja, na Podkarpackej Rusi.

Vyšný Studený leží v horách a hneď za kopcom sa nachádza Poľsko. Keď prešli hranicu, deportovali ich do Lvova, kde boli sústredené stovky ľudí. Surovo ich vyšetrovali a chceli dostať od nich priznanie. V tom období v ZSSR panovala silná staliniská špiónomania a v každom učencovi videli zákerného špióna. Dlhé roky po vojne sa o tejto kapitole sovietskych dejín nesmelo ani písať, ani hovoriť. Preto v životopise Kaliny nie sú uvedené žiadne údaje, do ktorého gulagu ju odtransportovali. Len sa uvádza, že pracovala v továrni na výrobu ošatenia pre vojakov v ďalekej Novosibirskej oblasti. Nič sa nevie o osude jej mladšej sestry Sone v Sovietskom zväze.

Keď sa Kalina dozvedela, že sa v ZSSR vytvára československá jednotka, podala prihlášku a v jarných mesiacoch roku 1943 sa hlásila v Buzuluk, kde absolvovala náročný výcvik. Odtiaľ sa začala jej bojová cesta v radoch 1. brigády 1. československého armádneho zboru. Zúčastnila sa ťažkých bojov o Kyjev, Bielú Cerkev, Žaškov, Duklu a Liptovský Mikuláš.

Pred bojom o Kyjev sovietske a naše jednotky za brieždenia museli najprv prejsť pontónovým mostom cez Dneper. Územie, na ktoré Kalina spolu s ostatnými vojakmi stúpila, bolo posiate mŕtvolami nemeckých vojakov, ako aj sovietskych hrdinov, ktorí pod clonou silnej leteckej a delostreleckej paľby ako prví prešli na pravý breh Dnepra. Zničili silné nemecké opevne-

nia a vytvorili priestor pre nástup k operácii na oslobodenie Kyjeva. Tu Kalina po prvý raz počula ohlušujúce zvuky katuší a prežila prvý bojový krst.

Nasledovali boje o Vasilkov, Buzovku, Žaškov a po krátkom oddychu v dedine Potoček boje na Dukle. Keď si po vojne spomenula na Duklu, hneď počula ohlušujúci rachot diel, guľometov, mínometov, katuší, bômb, ktorý sa znásoboval ozvenou okolitých hôr. Videla rozsekané spálené stromy, strelami rozrytú pôdu, mŕtvych a ranených, krvou sfarbenú zem. Dážď a blato. A sto ráz si položila otázku: „Kedy sa toto peklo konečne skončí?“

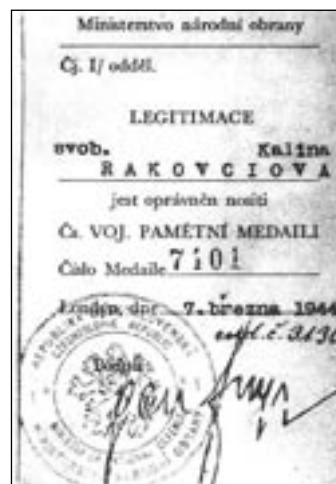
Práve tu, vo Vyšnom Komárniku, zranili ju pri strážení muničného skladu. Po ošetrení tržnej rany na stehne previezli do nemocnice, z ktorej sa vrátila späť tesne pred oslobodením Svidníka. A potom kráčali ďalej: Zborov, Bardejov, Kežmarok a Liptovský Hrádok.

V oslobodenom Liptovskom Hrádku Kalina Rákociová so spolubojovníkom Ivanom Mikitom, tiež bývalým obyvateľom Podkarpackej Rusi, uzavreli manželstvo. Ich manželská cesta sa začala nezvyčajne – spoločnou obsluhou protiletadlového dela v boji za oslobodenie Liptovského Mikuláša. Útok, ústup, útok! Pri oslobodzovaní Liptovského Mikuláša narazili na tvrdú obranu nepriateľa. Videla hordy esesákov, počula ich zverský rev, ktorým sa vrhali na ich postavenie. Ivan a Kalina, už manželia, zdvihli k oblohe hlavné protiletadlového dela, ktoré obsluhovali, a jeho strely, spolu so strelami z automatov zároveň oslávili aj uzatvorenie ich manželstva. Postupne došlo k likvidácii úpornej nemeckej obrany a k oslobodeniu Liptovského Mikuláša.

Ďalšia cesta viedla cez Ružomberok na Moravu. Tu Kalina Mikitová, už s vojenskou hodnosťou rotná, zažila šťastný deň slobody. A prvý rozkaz v mieri znel: Treba sa dať do poriadku, ako aj uniformy a pripravovať sa na cestu do Prahy!

Kalina Mikitová, rozená Rákociová

Legitimace – oprávnění nosit Československou vojenskou pamětní medaili

Najkrajší deň v jej živote: Praha, 17. mája 1945. V slávnostnom defilé príslušníčky a príslušníci 1. československého armádneho zboru kráčali pod zástavami pred veliteľom Ludvíkom Svobodou a pred tisíckami Pražanov, ktorí ich objímali a zasypávali kvetmi. Jej spomienky patrili ženám a mužom, s ktorými kráčala bojovou cestou z Buzuluky do Prahy. Aj po vojne Kalina Mikitová ťažko niesla, že jej a mladšej sestry Sone všetky mladé sny a nádeje rozbila krutá sovietska realita...

MAGDALENA LAVRINCOVÁ

Požehnaní tomuto kraji, aneb: Úryvky z jedné korespondence

Milý souběh náhodných okolností: letos koncem léta putovala krajem kolem Koločavy a hlavně na kopcích nad ní parta pražských středoškolků a nadšeně vnímala zdejší přírodní krásy; přibližně tou dobou nedaleko od nich natáčela dvojice dokumentaristů Jiří Krob a Tomáš Koucký krátký film. A právě v oněch dnech vysílal Český rozhlas – stanice Vltava půvabnou písničku s refrénem, v němž několikrát zaznělo jméno karpatského městečka. O prvních dvou zmíněných cestách jsem věděla, ale jak se Koločava dostala do písničky české hudební skupiny Traband? Nedalo mi to, našla jsem si na internetu kontakt na známý a sympatický soubor, který hraje převážně world music a těší se přízní publika, ale se zemí pod Karpaty přece může mít sotva něco společného. A vída, mýlila jsem se. Vedoucí Trabandu Jaroslav Svoboda na dotaz, kde se „koločavská“ inspirace vzala, napsal:

„Můj vztah ke kraji v okolí Koločavy se utvářel přátelskými vazbami k lidem ze společnosti Bodaj, kteří pravidelně už léta jezdí několikrát ročně do dětských domovů ve Vilšanech a v Ťáčově, vozí sem potřebnou materiální pomoc, pomáhají

Kapela Traband

s postiženými dětmi, školí místní pečovatele atd. Samozřejmě znám i příběh Nikoly Šuhaje a všechno to, co je historicky spojené s Podkarpackou Rusí. Byl jsem na Strimbě, v Koločavě i nad Koločavou, ve Vilšanech, v Chustu i v Ťáčevu. Písnička *Nad Koločavou* je takový pozdrav z hory Strimby a zároveň přání požehnaní tomuto kraji, který se mi v mnoha ohledech jeví jako nepožehnaný. Písničku najdete na albu Domasa...”

A tak už zbývá jen ta písnička. Uznejte, že text je fakt pěkný. A což teprve s melodií! Však si ji poslechněte – buď z desky nebo z internetu. ap

NAD KOLOČAVOU

*Někdo napsal do kamene historii světa
Nekonečný příběh, příběh o dvou větech
O tom, po čem šlapeme, a o tom, po čem toužíme
O tom, kdo nás drží a koho my se držíme*

*Už dobrý pastýř na úbočí kopců stáda přihnál
Zdravím tě z míst, kde není signál
Kde jenom mraky jako ryby nad hlavou mi plavou
Je klid a mír nad Koločavou
Je klid a mír nad Koločavou*

*Jsem dvě kapky deště, co se v jednom moři spojí
Až rozplyne se moje duše v tvé a tvoje v mojí
A všechno co nás bolelo, zklamalo a tížilo
Zase bude jako kdyby nikdy nebylo*

*Jsem ve stejném okamžiku, na stejném světě
Moje duše rozletí se, kdekoli najde tě
Připojí se k mrakům, co nad hlavou ti plavou
Je klid a mír nad Koločavou
Je klid a mír nad Koločavou*

(Traband, z CD Domasa)

Životní drama generála: okupační kalvárie

Pokračování z č. 3 č/2013

Generálovi potemněl obličej: „Kak ja vízu, kontrarevolucija, éto na sámom děle vy, tovarišč generál.“

Vjela do mě zlost. „Jesli ja kontrarevolucija, v takom slučaje znáčit vy protiv odnogo generála vooruženneho toľko pistoletom vyslali v Olomouc celuju tankovuju diviziju?“ Přítomní českoslovenští důstojníci se rozesmáli a začali tleskat. Sovětský generál se dusil přemáhaným vztekem. Ruka mu impulzivně sjela k pouzdru s pistolí, ale nechal ji klesnout. Viděl, že nemůže proti mně zakročít. Moji důstojníci by mě nedali. Demonstrativně se svými podřízenými opustil shromáždění.“

Pro generála Kričfalušiho začala okupační kalvárie. Jeho proviněním byl veřejně projevovaný nesouhlas se svévolným vstupem sovětských a dalších vojsk na československé území 21. srpna 1968 pod lživou záminkou pomoci československému lidu v boji proti kontrarevoluci.

Do Prahy na dějvické ministerstvo národní obrany si ho zavolal nový náčelník hlavní politické správy generál Bedřich, se kterým se znal z fronty, takže si tykali.

„Michale, prosím tě,“ naléhal Bedřich, „chodí sem na tebe spousta stížností, já vím, je to všechno lumpárna, ale musíš se z toho nějak vybabrat. Sověti chtějí, abychom tě vyhodili jako kontrarevolucionáře. My tě hájíme, jsi přece zaslužitější fronták. Přestaň se s Rusákama hádat, aspoň nějaký čas, než se to trochu uklidní. Říkej nahlas jen to, co se po nás všech chce.“

Generál Kričfaluši nechtěl frontovému kamarádovi dělat potíže. „Hele, Franto, já zkusím držet hubu, když to po mě chceš, ale abych okupanty začal chválit a tancoval, jak pískají, to po mě nechtěj. Lhát nebudu. Za tohle jsme přece nebojovali. Já aspoň ne!“ „Ani já,“ připouštěl Bedřich.

Generála Kričfalušiho zařadili na funkci zástupce velitele sboru, aby ho drželi dál od vojáků. V nejvyšších kruzích armády, nacházejících se pod silným tlakem tzv. Spojeného velení, panovala obava, aby nepůsobil na vojáky kontrarevolučně. Generála však nebylo snadné umlčet prosbami ani hrozbami. V listopadu 1968 ho navštívil redaktor Mladého světa s žádostí o rozhovor. Položil mu otázku: „Jak se, pane generále, díváte na vstup cizích vojsk do ČSSR?“ Noviny využívající oficiálního příslibu, že se bude pokračovat v takzvané polednové demokratizační politice, otiskly v únoru 1969 generálovu odpověď: „Vadí mi nedostatky argumentů pro zdůvodnění nutnosti jejich vstupu a pobytu na území Československa. Já jako velitel jsem povinen tuto skutečnost vojákům vysvětlit, ale nikdo shora mi neposkytl žádné přesvědčivé zdůvodnění. Co o tom sám vím, nesmím říkat.“ V generálových osobních spisech samozřejmě vzápětí přibyl negativní záznam. Veřejně proklašoval, že s formálním navazováním družby se sovětskými jednotkami by se nemělo spěchat. Vztahy navazované jen kvůli kariéře některých prospěchářských velitelů a politických pracovníků na vojáky, kteří na ni

většinou nemají náladu, působí negativně. Jeho názory byly normalizačními snaživci s kritickými komentáři zaslány na ministerstvo národní obrany. Následovala stížnost, že nezakročil proti oslavným nočním demonstracím vojáků v ulicích po hokejovém vítězství československého mužstva nad sovětským. Generál byl čím dál ostřeji kritizován a napomínán po linii stranicopolitické i vojenské.

„V únoru 1969 jsem navštívil prezidenta republiky generála Ludvíka Svobodu. Přijal mě, i když jsem nebyl ohlášen. Připomněl jsem mu

Generálmajor Kričfaluši odevzdává vlajku vzorových jednotek, 16. 8. 1964.

svou návštěvu u něho ve Vojenském historickém ústavu na Žižkově těsně předtím, než ho zvolili prezidentem. Řekl jsem mu tenkrát, že bych si od něj přál jednu věc. Aby z Hradu udeřel úřad nejvyšší státní důležitosti. Udeřil oběma pěsti do stolu: To také udělám! – Když jsem mu to nyní na Hradě připomněl, rozhlédl se významně kolem sebe, aby mi naznačil, že pracovna je odposlouchávána. A řekl s povzdechem: „To víš, je to těžké.“ – Popřál jsem mu pevného zdraví a zvedl se k odchodu. Nebylo o čem hovořit.

Operace Dunaj, jak sovětsí okupanti pod hlavičkou tzv. Spojeného velení Varšavské smlouvy nazvali vpád do Československa a jeho vojenské obsazení, byla naplánována a provedena dokonale, její politické a propagandistické zabezpečení a zdůvodnění však selhalo na celé čáře. Agrese porušující suverenitu spojeneckého státu, zastíraná rozporuplnou lží o internacionální bratrské pomoci, ostudně splaskla jako mýdlová bublina. Sami sovětsí vojáci viděli, že je nikdo nevtá.

Mocensky nevydařené zajištění invaze vojsk bylo až dodatečně „napraveno“ postupně připravovaným pučem, kterým byl nastolen kolaborantský normalizační režim Gustáva Hu-

sáka. Pokus o obrodu socialismu ohrožující moc brežněvovských neostalinistů byl tak nakonec přece jen rozdrčen. Chystaly se čistky k zajištění důsledné sovětizace Československa, s níž se vlastenci jako generál Michal Kričfaluši nemohli smířit.

Povolali ho před generálskou komisí. V jednom z kabinetů generálního štábu zasedli dva náměstkové ministra národní obrany a náčelník hlavní politické správy spolu s jeho přímými nadřízenými. Podrobili kritickému rozboru jeho názory a činnost a chtěli, aby především veřejně odvolal svá stanoviska z článku v Mladém světě. Tři hodiny se ho snažili přesvědčit o nutnosti uznat právoplatnost vstupu a pobytu sovětských vojsk. Čhtěli ho získat nabídkou funkce velitele sboru, ale neochvějně bránil své přesvědčení. „Já jsem se však za cenu funkce velitele sboru nehodlal stát patolízalem. Čest pro mě byla víc než funkce. Řekl jsem generálům otevřeně: Nestojím o funkci, ale o pravdu, a tu mi přiznat nechcete a ani nemůžete. Rozešli jsme se ve zlém.“

Generál napsal prezidentu Svobodovi, s nímž udržoval přátelský styk od válečných časů: „Obracím se na Vás, protože si již nevím rady. Dějí se kolem mne věci, které jsou v rozporu se zákony i s tím, co jsem nejednou slyšel z Vašich úst i z úst jiných představitelů ČSSR i KSČ...“

Vylíčil mu, jak je přísně sledován a hlídán na každém kroku. Obdobný dopis zaslal generálnímu tajemníkovi Gustávu Husákovvi. Na žádný nedostal odpověď. Občas se k němu donesla zpráva, že se o něm velmi špatně vyjádřil zástupce pro věci politické Střední skupiny sovětských vojsk generál Semjon Mitrofanovič Zolotov. Nijak ho to nevzrušovalo. Zolotov byl politický pracovník, nepředstavitelný omezenec, vyložený hlupák, který byl povýšen na generála za účast na potlačování maďarského povstání v roce 1956 a pochopitelně vyznamenan i za invazi do ČSSR.

Někde vysoko se o něm začalo rozhodovat v jeho neprospěch. V průběhu uplynulých měsíců prohlubující se normalizace, která byla spíše abnormalizací upevňující kolaborantskou přízpůsobivost kádrovými čistkami, byl generál Kričfaluši přefazován do nižších a nižších funkcí s úměrně klasající výší platu. Nejprve o 600 Kč, pak o 800 a posléze o 2400, až nakonec byl jako nepotřebný převeden do kádrové dispozice s lékařským doporučením požádat o invalidní důchod. Zanedlouho se na příkaz shora sešla k vynesení ortelu nad ním pětičlenná komise, která se usnesla, že generál Kričfaluši nemá morálně politické předpoklady pro další setrvání v armádě. Nebrala v úvahu bojové zásluhy ani zhoršený zdravotní stav po čtyřech válečných zraněních, prožitých útrapách včetně současného nervového vypětí, ani pozitivní služební hodnocení. Komise navrhla, aby byl generál propuštěn jako nezpůsobilý pro službu v ČSLA. Kádrový rozkaz o propuštění z 15. prosince 1971 mu s tvrdou bezohledností vyhlásil jeho tehdejší nadřízený podplukovník Plotica.

KAREL RICHTER
Dokončení v příštím čísle

Tradiční židovská svatba na Podkarpatské Rusi

Dědictvím, které Podkarpatská Rus převzala po Rakousko-Uherské monarchii, byla národnostní pestrost obyvatelstva. Přibližně dvě třetiny obyvatel Podkarpatska sice tvořili Rusíni, ale nemalou část představovali také Židé, kteří se zde začali usidlovat zejména od počátku 17. století. Postupně získávali vliv v obchodě a peněžnictví, tvořili také poměrně početnou skupinu řemeslníků a živnostníků. Hráli důležitou roli v hospodářském životě země, byli významnými zprostředkovateli obchodních transakcí, disponovali značným majetkem v nemovitostech i pozemcích. Životní styl podkarpatských Židů, jejich pohled na svět, náboženské tradice a zvyky i soužití s Rusíny a Čechy, se staly námětem pro díla spisovatelů v období, kdy byla Podkarpatská Rus součástí Československa (Olbracht: Golet v údolí a Hory a staletí; Valentová: Jehova a mamon; Londres: Věčný žid před cílem; Kurka: Bílé zlato stoupá a další).

Téma, kterému se chceme věnovat, je tradiční židovská svatba v oněch předválečných časech na Podkarpatské Rusi. Oblíbeným obdobím pro konání svateb bylo jaro, přesněji Lag ba-omer, den radosti, který připadá na střed jara, kdy se podle náboženského zvyku směly konat svatby. Sňatku samotnému v tradičních židovských komunitách ovšem předcházelo dohazování prostřednictvím šudchena, dohazovače. Jeho úkolem bylo sjednání sňatku, určení podmínek a vyjednání nevěstina věna (nedam). Dohoda o satebních podmínkách pak bylo sepsáno ve smlouvě (tná'im). Organizace svatby nebyla jednoduchá. Samotné oddávky byly ženichovou věcí, hostina a všechno, co s tím souviselo, šla na vrub otce nevěsty. Oddávky se konaly před synagou, v některém z hostinců nebo ortodoxních jídelen, které v té době byly v každém podkarpatském městečku. V takový den nastalo hromadné putování rodin z nejrůznějších koutů země do oblíbených středisek. Jedním z nich bylo např. městečko Čop. Na volném prostranství před synagou nebo na dvorku hostince se postavil baldachýn (chupa), který symbolizoval nový domov novomanželů. Průběh obřadu lze popsat takto:

Pod chupu je nejdřív uveden ženich (chatan). Ženy s planoucími svíčkami v rukou pak přivá-

dějí zahalenou nevěstu (kala), s níž sedmkrát obejdou ženicha, ta se pak postaví po jeho pravici, aby se symbolicky připoutala k manželovi a zahájila tím nový kruh života. Rabín nebo jeho zástupce pronese požehnání nad vínem, dává napít z poháru snoubencům a ptá se na jejich rozhodnutí. Po souhlasném přikývnutí obou aktérů vezme ženich připravený prsten a navléká jej nevěstě na ukazováček pravé ruky se slovy: „Pohleď, tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákona Mojžíšova a Izraele.“ Tím se sňatek stává právoplatným. Rabín pak přednese sedm důkuvzdání. Jsou projevem vděku za stvoření vinné révy, země, člověka a prvního manželského páru, za zázrak nového života, za to, že se ženich s nevěstou našli a za jejich společné štěstí. Následně se čte satební smlouva (ketuba). Ženich se v ní kromě jiného zavazuje, že se bude o svou ženu řádně starat a v případě rozluky jí vyplatí dohodnutou sumu peněz, z níž může žít nejméně jeden rok. Ženich poté odevzdá ketubu nevěstě. Když si pak novomanžel stoupne na rozbitou sklenici, ozývá se volání všech účastníků svatby „mazal tov!“ („šťastná hvězda“ – v přeneseném smyslu „hodně štěstí a majetku“), nastane objímání a blahopřání, zazní slavnostní pochod a všichni jdou k připravené hostině. Samozřejmě, jaká by to byla svatba bez veselí. V průběhu hostiny

učenější členové společnosti pronášejí kázání na různá témata z Bible a Talmudu, jsou vítány i dobré vtipy šprýmaře (badchena), tančí se při hudbě. K bontónu náleží zatančit si s nevěstou. Tanečníci se spokojí s tím, že při mírném konebání mají v ruce cíp servitu, jehož druhý konec drží nevěsta. Všichni se baví, nenašli bychom zde však náznak příliš frivolního chování.

Slovanské nápěvy, rumunské tance, starodávný kroj mužů, moderní úbory mladých dívek, starohebrejská víra – to všechno tvořilo rámec života rodu. Tisíciletý pobyt v diaspoře naučil židovské pravověrce i na Podkarpatsku hledat ženy, nikoli milenky. Rodina jako poslední útočiště pronásledovaného kmene musela být chráněna i za cenu utlumení erotiky. Židovský svět byl vybudován na ženách – matkách, strážkyních rodinné tradice, pomocnicích a rádkyních mužů. Tomuto pojetí hned po svatbě padla v plen nejkrásnější ozdoba ženy – vlasy. Manželka byla ostříhána dohola a pokryla hlavu čepcem nebo parukou.

Tak na Podkarpatsku Židé zachovávali své rituální a náboženské zvyky v období, kdy se svým patriarchálním způsobem života podobali ostrovu, do nějž ještě nedolehl ohlas moderního světa.

VLADIMÍR KUŠTEK

(s využitím dobového materiálu)

S kamerou po stopách předků

Dokončení ze str. 1

Na zpáteční cestě jsme se zastavili na horním konci serpentín „Karpatského Davosu“ – Volovce. Už v Praze nás totiž zaujala informace, že tu dokonce zastavuje rychlík Praha–Kyjev. No, to je novinka! Na Koločavu či Siněvir je to od zdejšího nádraží pouhých 66 kilometrů. A na to už dopravu seženete. Přátelé z Koločavy... máme k sobě zase blíž!

Přivezli jsme film a pár fotografií dokládajících tento náš výlet. A přidáváme také informaci, že dokument „Koločava“ bude v těchto dnech promítnut v Praze v sále Domu národnostních menšin. Doufáme, že ho brzy uvidí i další diváci.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Tady, uvnitř Četnické stanice, jsme našli fotografii našeho rodáka učitele Mirka Štulíka. Ukážeme na něj s Jirkou Krobem.

Obrázky z obcí Svoboda a Stráž pri Čope. Českoslovenští kolonisté na Podkarpatské Rusi

Letos na podzim, 24. září 2013, uplynulo 90 let od založení nových legionářských kolonií Svoboda, Svobodka a Dvorce u Baťova na Podkarpatské Rusi a od položení základního kamene kolonie Stráž pri Čope, ležící v té době na území Slovenska. Jde o kulaté výročí a je to vhodná příležitost, abychom si připomněli, kolik námahy a finančních nákladů věnovali první českoslovenští průkopníci rozvoji zemědělství v této chudé nížinaté oblasti Podkarpatska. A také podnět k tomu, abychom vzdali upřímný hold jejich cílevědomému úsilí a nelehké práci. Co bylo cílem našich kolonistů v tomto odlehlém podkarpatském kraji?

V rámci pozemkové reformy zahájené brzy po vzniku samostatné ČSR v r. 1919, šlo především o zmenšení vlivu velkých pozemkových vlastníků, tj. velkostatkářů a šlechty a naopak, o posílení postavení středních a menších rolníků ve společnosti. Úkolem vnitřní kolonizace bylo také osídlit pohraniční oblasti ČSR. Kolonizační proces byl řízen Státním pozemkovým úřadem. Na Slovensku obsáhl v r. 1921 jedenašedesát míst a skupin. Na území dnešní Podkarpatské Rusi bylo založeno 11 státních kolonií, z toho v okolí Baťova se jednalo o 1 kolonii se čtyřmi místy: Svobodka, Svobodka, Dvorce a Stráž pri Čope.

Byl to kraj uherské stepi s malými vesnicemi, osamělými dvorci a rozsáhlými pastvinami s typickými vahadlovými studněmi, které byly na vyprahlých pustinách útočištěm tisíců kusů bílého a šedého dobytka. V oblasti severního Potisí od obce Baťova k maďarským hranicím měla vzniknout nová kolonie osídlená legionáři – zemědělci a postavena řádná obec pro novousedlíky. Vize to byla vskutku silná a dalekosáhlá – z pustin a bažin měly se stát úrodné lány a luka, budoucí zdroj obživy a domov pro stovky nových zemědělců.

Brzy nastalo na statcích kolem Baťova rušno. V souvislosti s přebíráním polí a pozemků vzniklo mnoho starostí při jednáních na úřadech i se správcem bývalého majitele hraběte Lónyaye. Pod vedením legionáře kpt. D. Dombrovského, zástupce Obecně prospěšného a bytového družstva v Praze, však postupovaly záležitosti uspokojivým tempem. Bratr F. Sulek vyme-

Sváteční den ve Svobodě v r. 1932 – rodina rolníka Mikulce

zil traktorovým pluhem vybrané parcely, a brzy začali přijíždět zástupci stavebních firem, aby prozkoumali terén a vykopali základy.

Do zpuslých budov dvorů se mezitím stěhovali noví kolonisté, jednotlivě i ve skupinkách. Mezi prvními bylo družstvo legionářů z moravského Bakoše, v pozdější obecní části s názvem Svobodka. „Moravskou“ tato část kolonie zůstala i po postavení nových domů. Kolonisté z Čech se zabydleli většinou ve starém dvoře „Velký Bakoš“, které vytvořilo pozdější jádro obce Svoboda; byla rozšířena i třetí usedlost – Dvorce. Obyvatelé okolních vesnic poznávali nové kolonisty zdaleka. Jezdili všude pouze na svých českých „fasuňcích“ nebo na moravských „deštěnáčích“. Tyto typy vozů byly na Podkarpatsku do příchodu našich kolonistů něčím nevídaným. I koně kolonistů byli podle svědectví pamětníků silnější než drobní koně maďarských rolníků. V pohodlných chomoutech také více utáhli, než místní konci ve svých postrojích.

Již počátkem listopadu 1923, krátce po příjezdu a po zoraní pozemků, oseli kolonisté alespoň část půdy žitem a pšenicí. Nepřízeň počasí – na jaře 1924 uhodily silné deště – způsobila, že všude v okolí Baťova vznikaly močály, pod-

máčená pole, rozbahněné cesty. Doprava po nich byla možná jen s krajními obtížemi a vzájemnou výpomocí. V této nepohodě se do Svobody stěhovali další kolonisté i s rodinami. Bylo zapotřebí velkého sebezapření, aby vytrvali a nepodlehli prvnímu, hodně tísnivému dojmu. Stavba kolonie však přes všechny obtíže rychle pokračovala. Na třech místech byly vykopány velké rybníky a hlína z nich byla navážena na místa staveb. Práce mnoha dělníků, řemeslníků a nových kolonistů změnila tichý kraj v hemžící se lidský úl. Pusta a divočina pozbývaly svůj ráz. Téměř všechny bažiny a špatné pastviny a louky byly zoraný a postupně osety. První sklizeň v r. 1924 však nebyla valná kvůli vysoké podmáčenosti obilí.

Mezitím pokračovala stavba budov v režii již zmíněného stavebního a bytového družstva za součinnosti Státního pozemkového úřadu a Kanceláře čs. legií u MNO. Bylo přikročeno k rozdělení pozemků na jednotlivé usedlosti a vymezení stavebních míst pro ně. K zadání staveb došlo 12. prosince 1923 a firmy R. Frič z Bratislavy, Sequenc a Matulík z Brna, ing. Hrdlička a stavitel Riegl začali se stavbou 64 obytných a hospodářských budov (I. skupina Dvorce – 20 usedlostí, II. skupina Svoboda – 25 usedlostí a škola, III. skupina Svobodka – 19 usedlostí). Tyto stavby byly dokončeny v listopadu 1924, slavnostní otevření školy se konalo 12. září 1926. Současně s budováním kolonie bylo nutné také přistoupit k odvodňování pozemků, vybudování spojovací cesty a mostu přes hornoseredňanský kanál.

Na základě žádosti kolonistů z 12. listopadu 1925 a návrhu ministerstva vnitra čs. vláda schválila v r. 1927 pod č. j. 2988/490/45-27 na území nově vybudovaných sídel vytvoření nové politické obce pod názvem Svoboda. Toto jméno mělo trvale připomínat touhu po svobodě, s níž šli čs. legionáři do boje za samostatnost československého státu. V čele místního obecního zastupitelstva působili K. Urban (1925–1926) a J. Honzátka (od r. 1926 do třicátých let). V r. 1926 byl v obci otevřen počtovní úřad, v r. 1927 zřízena železniční zastávka, ustaven místní hasičský sbor a knihovna. V r. 1931 došlo k elektrifikaci obce, v r. 1932 byla za přispění „Legiodružstva“ uvedena do provozu čističská stanice na obilí s elektrickým pohonem.

V dubnu 1933 byl ve Svobodě založen Sokol s členskou základnou přes 80 žáků a dospělých. Podle sčítání lidu počátkem 30. let měla obec Svoboda přes 900 obyvatel, z toho 460 Čechů a Slováků, 180 Rusínů a 280 Maďarů. Výměra katastrálního obvodu obce představovala 4316 ha, z toho na vlastní kolonizační území připadalo 1358 ha. Hlavními zemědělskými plodinami byly pšenice a žito, v menší míře se pěstoval tabák a cukrová řepa.

Kolik stál rozvoj obce za desetiletí 1923–1933? Celkové náklady na výstavbu kolonie Svoboda činily v tomto období 17,6 mil. Kč, z toho 10,1 mil. Kč za 64 obytných budov, 2,4 mil. Kč tvořily náklady na zakoupení 1358 ha po-

Část obce Svoboda s obytnými budovami

Práce na tabákovém poli

zemků, 2,1 mil. Kč se vydalo na různé přístavby a budovy zbytkový statek, 1 mil. Kč na vybudování 6 km silnice a železobetonového mostu, 0,5 mil. Kč na tabákové sušárny a 1,5 mil. Kč na různé další výdaje. Po odečtení státní stavební podpory zůstal kolonistům dluh 9,9 mil. Kč, který museli splácet až do r. 1938. Situace zemědělců-kolonistů na Podkarpatsku se stala několikrát předmětem interpelací v parlamentě. Bylo kritizováno zejména vysoké finanční zatížení na hektar půdy a neúnosné úroky na půjčky, které u Legiobanky v Praze dosahovaly 12-14%. Postavení kolonistů bylo však při velkém uskrovnování snesitelné, i když stálo to hodně tvrdé práce. V rozhovoru s autorem článku v r. 2001 vzpomínal bývalý starousedlík ze Svobody p. Kaše z Újezdu u Uničova na ony časy následovně: „V období žní byl budíček ve tři hodiny ráno. Po hrnku kávy a kousku chleba jsme začali kosit obilí někdy před čtvrtou hodinou při prvním rozřezu slunce. Sekáči šli v těsných řadách za sebou, lány obilí padaly kvapem. Mezi jedenáctou hodinou dopoledne a třetí odpolední jsme kvůli nesnesitelnému horku odpočívali ve stínu a skromně poobědvali. Poté jsme pokračovali až do večera. Poslední vůz obilí jsme dovezli do sýpky před devátou hodinou večer. I koně toho měli dost. Byli jsme unavení, ale spokojeni. Hospodařili jsme na svém, chuti do práce bylo dostatek.“ K tomuto svědectví bych dodal, že život kolonistů na Svobodě i v jejím okolí umělecky ztvárnil přední český spisovatel – ruralista J. Knap ve svém románu „Puszta“, vydaném v r. 1937.

Stručně se ještě zmíním o Stráži při Čope, která získala statut politické obce v r. 1937. Základ obce tvořilo 16 rodin našich legionářů, kteří hospodařili na zbytkovém statku Cífratáňa o rozloze přes 250 ha. Tak o tom psal v časopise Podkarpatská Rus č. 3/2011 J. Havel z Brna. Správcem statku byl p. Král, kterému se v Stráži narodila dcera s poetickým jménem Réva, provdaná Hujerová. Miláček jejich rodiny, ochočený čáp Pepa, obýval nedaleké mrtvé rameno Tisy. Ve Stráži při Čope se narodil i J. Horál, budoucí příslušník čs. zahraničního odboje ve Velké Británii. Své mládí zde prožíval také budoucí spisovatel J. Drozd, jehož rodiče se do Stráže přistěhovali v roce 1922. Do paměti mladého učitele J. Drozda se hluboce vryly vzpomínky. Později o poměrech na podkarpatském zemědělském jihu podal výmluvné svědectví ve svém románu „Sedláci z Velkého dvora“ a povídkách z tamního prostředí, vydaných pod názvem „Švestkový dvůr“ a „Život na hraně“.

Jak patrně, i tato část Podkarpatska byla domovem mnoha Čechů a Slováků a stala se jejich životním osudem.

VLADIMÍR KUŠTEK
s využitím brožury Svoboda – její vznik a budování

Bokšay nebyl jediný

Samozřejmě, Aleksa Bokšay (tak je zapsáno jeho jméno na ligové soupisce Slavie 1937) se svým životem a fotbalovou kariérou stal nejznámějším Rusínem mezi československou veřejností. Býval „viditelnou“ postavou díky své sportovní kariéře. Ono nahradit v brance fotbalové Slavie slavného Františka Pláničku, hned s ní vyhrát slavný Středoevropský pohár a oslnit ve finálovém duelu na budapeštském Ferencvárosu (11. 9. 1938 vítězství Slavie 2:0), být při tom u dalších čtyř ligových titulů v řadě a vyhrát dvakrát po sobě i Český pohár, to věru nejde přehlédnout. Bokšay byl proto uznáván a respektován i v dalších letech, kdy hájil branku fotbalových internacionálů. Ať už to bylo v dresu reprezentace Československa, anebo Slavie. V obou případech tvořil nerozlučnou dvojici právě s Pláničkou. Byli to ryzí přátelé. Na celý život.

Bokšay ale nebyl zdaleka jediný významný sportovec mezi Rusíny. Dokonce nebyl ani první. Do atletické historie se velmi výrazně zapsal i muž, jehož jméno najdeme v historických ročenkách v řadě podob. Nejdříve byl uváděn jako Jozif Koščak, později Josip Koscsák, někdy pomaďarštěn na József Koscyák. Narodil se v Košicích, jeho otec v Berehovu. Pražská Slavie uváděla borce ve svém registračním průkazku pod jménem Jozef Koščak. Ta ho obje-

rů, reprezentoval na evropském šampionátu. Příštího roku dosáhl na metu 17 oficiálních startů za reprezentaci Československa. Už byl ale jiný. Sláva mu stoupla do hlavy, byl svárlivý a dál měnil klubové dresy – pětkrát. Všude zůstal krajánkem. Pohostinsky vystupoval i ve fotbalovém dresu, odjel několik cyklistických závodů na silnici a absolvoval i tučt mítků těžkoatletických. Kariéru končil v Brně a na Slovensku, ale Praha (slavní borci té doby jako Douda či Jandera) na něho vzpomínala jako na velmi kvalitního běžce mezinárodního formátu. Mezi atlety měl stálou přezdívkou, nikdo mu neřekl jinak než Baraška.

Po skončení války, hned od podzimu 1945, začal sportovní chaos. Mnoha sportovcům se ztratily, anebo byly zničeny jejich doklady. V národnostech nastaly nové poměry. Dříve o ní při křtu rozhodovali rodiče či pan farář. Od okupačních dob (Němci to nastolili a platí to tu dodnes) o národnosti začaly rozhodovat úřady. Řada mladých mužů změnila během války místo svého žití i sportování, změnila kluby i národnosti. A to na domácích i cizích kolbištích. Jako příklad unikátů z fotbalu: Ladislav Kubala hrál postupně za reprezentaci Maďarska, Československa a Španělska.

A rusínská stopa v hokeji a za mořem? Existuje dokonce ve slavné NHL. Klub Chi-

Reprodukce historické fotografie Vladimír Brada

A. Bokšay v dresu Slavie na slavném snímku pražského klubu. Neděle 11. 9. 1938 – červenobílí právě vyhráli XII. ročník Středoevropského poháru a celou výpravu zvečnil fotoreportér agentury Magyar Hírlap. Bokšay je mezi stojícími (v brankářském svetru) třetí zprava.

vila pro špičkový sport jako vojáka. Dres OVP Bratislava prý oblékal díky svému povolání. Byl řezník-uzenář. Ta tajemná zkratka OVP znamená Oddiel vojenských pretekárov. Běhal v KAC Košice, AC Spartě, Moravské Slavii Brno i v Brně-Židenicích. Začal systematicky trénovat a hned první sezónu (1928) si vybojoval účast na Olympijských hrách! Dalších pět let (1929 až 1934) získal 23 mistrovské tituly v bězích na 5 i 10 kilometrů a v crossech. Roku 1934 vyhrál populární silniční závod Běchovice – Praha. Byl na vrcholu. Slavii dokázal získat pět mistrovských titulů v tomto jediném roce. Byl držitelem domácích rekordů v bězích na anglickou míli, 3,5 a 10 kilomet-

řů. Black Hawks vyhrál slavný a ceněný Stanley cup v roce 1961. Vůdčí postavou byl kapitán Stan Mikita; narodil se v Sokolcích na Slovensku (vesnice byla zatopena vodním dílem Liptovská Mara) jako Stanislav Gvoth. Neodmyslitelnou součástí klubu ale byla dvě jména s rusínskými kořeny. Jejich rodiče byli přistěhovalci z přelomu dvacátých a třicátých let. Tvrdý a nesmlouvavý obránce Elmer Vasko a tvůrce toho mužstva, generální manažer Tommy Ivan. Ten angažoval za trenéra Rudy Pilouse z české menšiny v Chicagu, a dohrával u něho ještě spolehlivý rozehrávač Bill Mosienko (údajně Bělorus).

Pokračování na straně 12

Jak se stavěl Užhorod v letech 1924–1929

Prvním krokem k realizaci strategické představy rozvoje Užhorodu pod vedením vládního komisaře Jana Hrbka byla regulace pravého břehu řeky Už. Projekt Ing. Arch. A. Liebschera geniálním způsobem využil této regulace k ozdobě města vybudováním kilometrového nábreží s promenádou, která byla postupně osazena lipami. Tím vznikla krásná lipová alej, ve své době patrně nejdelší v Evropě. Celkové náklady výstavby činily 7 mil. Kč.

Podobně byl později zregulován i levý břeh řeky Už za 2 mil. Kč.

Byl vyprojektován nový Masarykův most za 6 mil. Kč, přes který měla vést hlavní silnice Košice – Užhorod – Mukačevo – Jasina.

Především se však město ochránilo před každoročními záplavami a jak na pravém, tak i na levém břehu řeky se vytvořily nové kvalitní stavební pozemky. Na pravém břehu vznikl obrovský prostor pro výstavbu velké moderní čtvrti „Nové Galago“ (jejíž koncepci opět navrhl A. Liebscher) a na levém břehu cca 100 nových parcel ve středu města.

Během sedmi let byla, ze značné části na Novém Galagu, postavena řada administrativních budov, jako provizorní civilní správy (2 mil. Kč), okresního soudu s věznicí (7 mil. Kč), krajského soudu, referátu veřejných prací (850 tis. Kč), finančního ředitelství, velitelství 12. pěší divize, rozestavěny budovy policejního ředitelství (3 mil. Kč), zemského četnického velitelství, četnických

kasáren, ředitelství pošt, nové zemské správy (24 mil. Kč.), Masarykovy školy a řady dalších.

Nemalá pozornost byla věnována i bytové výstavbě. Z prostředků města bylo postaveno 7 činžovních obytných domů za 5,3 mil. Kč se 113 byty. Z prostředků státu pak 71 domů a domků s 289 byty. Díky podpoře soukromé výstavby bylo postaveno dalších 650 bytů a cca 200 bytů bylo ve výstavbě. Dále se vytvořila dvě stavební družstva, která zahájila výstavbu cca 300 rodinných domků. Všechny byty byly postaveny již s moderními parametry a úplným příslušenstvím.

Rozsáhlá výstavba si vyžádala i posílení bezpečnostní situace. Proto byl posílen městský bezpečnostní sbor. Zvláštní péče byla věnována vybudování profesionálního hasičství. Hasičské kasárny byly rozšířeny, ruční a koňský pohon nahrazen pohonem motorovým a bylo zakoupeno sanitní auto. Velitelem hasičů byl J. Janáček.

V oblasti „starého Užhorodu“ byly celkovým nákladem 4 mil. Kč opraveny hlavní ulice, které vyasfaltovaly, z části vydláždily.

Ožehavou otázkou bylo zásobování města pitnou vodou a kanalizace. Mezi Domanicemi a Užhorodem byly proto navrtány nové studny, odkud se voda přiváděla do vodárny s centrálním rezervoárem o objemu 2000 m³ na vrchu Kalvárie a pak rozváděla do celého města. Ještě v současném Užhorodu lze pozorovat stopy této činnosti (např. hydranty firmy Matička). Celkové náklady činily 6 mil. Kč.

Veškeré užhorodské splašky odváděly otevřené kanály přímo do řeky a tato voda se

Zemské četnické velitelství

Ředitelství pošt

Finanční ředitelství a národní banka

Masarykova škola

Levý břeh řeky Už před regulací

Levý břeh řeky Už po regulaci

Masarykův most

Korzo

často používala nejen jako užitková, ale i jako pitná. Jako první krok byl zasypán otevřený centrální mlýnský náhon a ve stejném směru byl uložen hlavní sběrač kanalizace, který ústil do čističky. K němu se pak měla postupně připojovat nově budovaná kanalizační síť.

Dalším důležitým problémem bylo zásobování města elektrickou energií. Stará centrála, postavená za monarchie, nevyhovovala a její majitel, Slovenská všeobecná úvěrní banka v Budapešti, si kladla neúměrné požadavky. Proto bylo v roce 1927 dohodnuto s ČKD Praha, že tento podnik ve spolupráci se zemí Podkarpatoruskou, Užhorodem a Mukačevem postaví novou tepelnou elektrárnu o kapacitě 5000 kW a bude ji provozovat.

Pro zásobování elektrárny uhlím byla vybudována samostatná vlečka z tratě Čop-Sianki. K zásobování kamenem byla využita nově postavená krátká vlečka z Užhorodského kamenolomu. Elektrárna začala v roce 1930 dodávat elektrickou energii do Užhorodu a v roce 1931 nově vybudovaným dálkovým vysokonapěťovým vedením i do Mukačeva. Celkové investiční náklady činily 70 mil. Kč. Díky této výstavbě se podařilo snížit cenu světelné elektrické energie ze 4,50 Kč na 3,80 Kč a motorové z 3,30 Kč na 2,50 Kč. Ředitelem elektrárny se stal J. Merfait.

Dále byl vypracován projekt na využití energie řeky Už výstavbou tří hydroelektráren o kapacitě 5000 kW. Jez u Kamenice byl vystavěn a započala stavba hydrocentrály.

Ani sociální oblast nezůstala mimo pozornost. Roku 1925 byl za 180 tis. Kč zřízen chudobinec pro 32 osob, jako vůbec první chudobinec na Podkarpatské Rusi. Pro nejchudší se vybudovala vagonová kolonie. Bylo zavedeno i vyplácení sociálních dávek ve výši 40 až 200 Kč měsíčně cca 150 obyvatelům města. Byly naplánovány a postupně postaveny i další veřejné objekty jako plovárna, kino a veřejná knihovna (5,3 mil Kč).

Veřejná všeobecná městská nemocnice byla za 600 tis. Kč kompletně renovována, modernizována a rozšířena. Dosáhla kapacity 650 lůžek, měla 17 lékařů, 65 ošetřovatelek, 7 primariátů (psychiatrie – N. Dolyňay, chirurgie – A. Fedinec, interna I. + A. Hackel, interna II. – J. Bloch, venerologie – V. Kutka, patologie – M. Dziuban) a konsiliáře na otorinolaryngologii – A. Gal.

Nově byla za 2,5 mil. Kč upravena škola porodních asistentek. K zdokonalení preventivní zdravotní péče na Podkarpatské Rusi byl vybudován Dům lidového zdraví, moderně vybavený především pro boj s infekčními chorobami.

ANTONÍN HRBEK

Foto archiv autora

Další část statí v příštím čísle

Obytné domy

Obytné domy

Elektrárna

Plovárna

* Koncem listopadu proběhlo osmé **zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska**. Mluvílo se na něm o další práci na programu rozvoje rusínské národnostní menšiny a také o tom, co se doposud povedlo a co ne. Potěšitelná byla zpráva o nových pravidlech lokace finančních prostředků na podporu národnostních menšin. Rusíni ale odmítají návrh srbského zástupce Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny, který by měl změnit systém počtu hlasů jednotlivých menšin ve Výboru. Podle návrhu schváleného Výborem by každá menšina měla mít jeden hlas. To je pro Rusíny nepřijatelné, protože by tento systém neodrážel počet členů národnostních menšin na Slovensku.

* Platforma Rusínů přijala také důležité rozhodnutí – schválila **Prohlášení o „Karpatské lži“**. Rusíni by tak chtěli zařadit mezi přestupky dodnes existující záměrné snahy o neobjektivní informování o historických skutečnostech týkajících se Rusínů.

* Druhá série rusínského projektu **Čemerica II** chce hledat odpověď na otázku, **proč rusínština vymírá** a východiska, jak tento neradostný stav změnit. Pro Rusíny jsou důležité všechny instituce a nástroje, které by je mohly zviditelnit

kolik nástrojů, obzvláštního mistrovství dosáhl ve hře na balalajku, se kterou koncertoval už od svých jedenácti let.

* V cyklu portrétů nejvýznamnějších představitelů Rusínů od prof. Ivana Popa publikuje server rusyn.sk tentokrát vizitku **Dionizije Ňaradije**, řeckokatolického duchovního, biskupa Kríževecké řeckokatolické diecéze (eparchie). Pracoval ve Vojvodině i na Podkarpatské Rusi, spolupracoval s Vološinovou vládou. Žil mezi lety 1874 a 1940.

* Na stejném místě najdeme i **portrét Oleny Mondičové, první profesionální rusínské sochařky**. Narodila se roku 1902 na území dnešního Rumunska, zemřela v roce 1975 v Košicích. Pocházela z rodiny rusínského učitele. Absolvovala Vyšší uměleckou průmyslovou školu a Akademii výtvarných umění v Praze.

* **Denisa Pasečiaková** z Prešova byla vyhlášena **nejkrásnější ženou Evropy**. Uspěla v soutěži Miss Grand International v Bangkoku.

* 9. prosince se v kulturním domě Zrcadlový háj v Bratislavě uskuteční představení souboru PUES **Duše plné lidí**. Na představení zvou Sdružení inteligence Rusínů Slovenska a Poddukelský umělecký lidový soubor. Představení chce

Štefánikův portrét na pamětní tabuli.

vá, a představitel regionu v čele s Oleksandrem Ledydou. Zároveň byl otevřen honorární konzulát Slovenské republiky.

* Divadlo Alexandra Duchnoviče v Prešově předvedlo 20. listopadu původní slovenské **drama Karola Horáka La Musica**. Hudba, která je všeobecně pokládána za zušlechťující prvek společnosti, je v případě této hry příčinou rodinné tragédie. Režie představení se ujal Rastislav Ballek.

* Na konci listopadu proběhl ve Velkém koncertním studiu Slovenského rozhlasu a televize v Bratislavě **koncert lidového hudebního souboru Kandráčovi s názvem Vášeh východu**. Na pořadatelství koncertu se podílelo Sdružení inteligence Rusínů Slovenska.

* **Evropská unie varuje Ukrajinu**. Pokud nepodepíše Asociační dohodu s EU, další šanci hned tak nedostane, čteme na portálu rusyn.sk. Článek cituje například polského exprezidenta Kwaśniewského a slovenského experta na Ukrajinu Alexandra Dulebu.

* V Poddukelské knihovně se uskutečnilo **symposium věnované životu a dílu rusínského buditele a politika Alexandra Pavloviče**. Symposium předcházely vědomostní kvízy na téma Alexander Pavlovič, historie a současnost Rusínů. Uskutečnilo se na výtvarných základních školách. Pilotní projekt je začátkem cyklu Rusínské osobnosti, jehož cílem je rozšířit vědomosti o rusínských osobnostech, historii a současnosti.

* Dokument Anny A. Hlaváčové **Jozef a jeho bratia** věnovaný přesídlení Rusínů z ČSR do Sovětského svazu **vyšel na DVD**. Film vznikl na základě vyprávění pamětníka Jozefa Bobalíka. Jeho výrobu zajistily Sdružení inteligence Rusínů Slovenska a slovenský Ústav paměti národa.

* Padl aukční rekord za obraz Andyho Warhola. V aukci v New Yorku bylo umělcovo dílo s názvem **Silver Car Crash (Double Disaster) vydraženo za sto pět miliónů dolarů**.

* **Kateřina Romaňáková**, vedoucí rusínského souboru Skejušan, byla vyznamenána medailí Josefa Dobrovského za zásluhy o slovanskou kulturu. Medaili jí předal předseda Českomoravského slovanského svazu JUDr. Zdeněk Opatřil.

Foto Emil Čeremeta

Na Dni národnostních menšin Karlovarského kraje 2013 v Sokolově vystoupil také soubor Skejušan.

a pomoci jim hlásit se ke svým právům. Důležitým prvkem je, podle zmíněného projektu, vzdělávání už od útlého věku dětí.

* Finance pro národnostní menšiny v rámci programu **Kultura národnostních menšin** bude Slovensko přerozdělovat podle **nových kritérií**. Jejich základem je kompromisní návrh, který při přepočítávání výše alokace zohlední více kritérií, nejvíc se bude brát v úvahu počet lidí, pro které je menšinový jazyk mateřským jazykem.

* **Emeritní prešovský řeckokatolický biskup Ján Hirka oslavil devadesáté narozeniny**. Nezlomily ho pobyty ve věznicích, pronásledování ani zákazy činnosti. K narozeninám gratulujeme!

* **Ve Stropkově byl vysvěcen nový řeckokatolický chrám** zasvěcený blahoslavenému mučedníkovi Vasilu Hopkovi. Chrám vysvětil prešovský arcibiskup a metropolita Ján Babjak.

* Nejen rusínské kulturní prostředí přišlo o významnou osobnost: **zemřel pedagog, sborníčník, rusínský skladatel a kulturní činovník Vladimír Ejubimov**. Hrál na ně-

ukázat jedinečnost „rusnacké“ nátury, radosti, síly a energie, ale hlavně odhodlání překonat jakékoliv životní překážky.

* V Prešově se v listopadu uskutečnil **I. Mezinárodní festival multizánrové hudby RUSIN FEST**. Festival pořádal Světový kongres Rusínů. Vystoupili muzikanti a soubory ze Slovenska, Srbska, Rumunska a Ukrajiny.

* 21. prosince proběhne v Kongresovém centru Vysokoškolského internátu UK Družba v Bratislavě **beseda s ředitelkou Muzea rusínského kultury v Prešově Oľgou Glosikovou**. Jedním z témat večera budou perspektivy rozvoje rusínského muzejnictví.

* **Pamětní tabule na počest M. R. Štefánika**, významného slovenského vědce a politika, byla odhalena 15. listopadu ve Velkém Berezném z iniciativy Užhorodského spolku Slováků a s finanční podporou Úřadu pro zahraniční Slováky v Bratislavě. Odhalení se účastnili vzácní hosté, ministr zahraničních věcí Slovenské republiky Miroslav Lajčák, velvyslanec Slovenské republiky na Ukrajině Pavol Hamžik, generální konzul Slovenské republiky v Užhorodě Janka Burjano-

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatská Rus* (Прага – Пряшів)

*Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є тей.*

Александр Духовный

Іван Семёнович Орлай (Orlay de Carva)

Єдним з найвызначніших Русинів кінця XVII – зачатку XIX стороча є Іван Орлай – доктор, науковец і педагог.

Належыт меджі часть русиньской інтелігенції, котрой діяня ся успішно розвивало в царській Росії.

Народив ся в році 1770 (дакотры науковці уवादжаюць рік 1771) в підкарпатськым місті Хуст (теперішня Мукачевска область) в бывшій Австро-Венгрії. Но в научній літературі найдеме як місце ёго народжіння і село Паладь-Комарівці недалеко днешнього Ужгороду.

Сам Іван Орлай од року 1791 (од того часу жыв и робив в Росії) у выштых урядных і штатных документах уवादжав, же є родом Карпато-Русин а походить из шляхтицькой родины.

Елементарне школованя дістав в Мукачеві, но од року 1779 родиче дали хлопця до Ужгородского народного училища з латинськым языком научаня а послідні класы закінчів в році 1885 в гімназії. Далшы можности школованя в тогданшій провінціалнім містечку Ужгороді не были, а так молодой Орлай одходить продовжовати свої штудія до Велико-Варадської академії в місті Орадя (днешня Румунія), де ся учів іщі єден рік і там закінчів повну середню едукацію.

Далша штудійна дорога Івана Орлая вела на Львовску універзіту. Ту ся учів на філософскім факултеті а штудовав математику, фізику, технології, історію, філософію і німецьку словесність. Но про недостаток фінанцій одходить из Львова а в році 1789 вступив до Генеральной Йозефінской семінарії (в днешнім Будапешті), ту окрема ішло штудовав і грецькый і старосврейскый язык.

У фебруарю 1790 набыв титул професора про низшы класы і зачав учіти в Велико-Карловській гімназії высшых наук. Учів стары языки, історію, географію і арітметику. Мав репутацию „добраго педагога і проповідника славянського духа“. Кідь мав по успішнім конкурзі дістати місце учителя старшых класів гімназії, ректор-єзуїта му того місце не дав, про русиньске походжіння. А так Іван Орлай одходить в році 1791 до Росії.

В Санкт-Петербургу зачинать в тім самім році штудовати в Медіко-Хірургічнім Училищу, по скінчіню котрого набыв звания доктора медіцины а зачинать робити як доктор в Генералнім Сухопутнім Шпиталю. В році 1794 го послали на далшы штудія до Вєдні, а кідь ся по трьох роках вернув назад до Санкт-Петербургу зачав робити воевского доктора. Уж як скусенный і ерудований доктор в марці 1800 року ся Іван Орлай ставать проф-хірургом (дворным доктором) російского Императора Павла I. а нескорше і Александра I.

Од року 1803 Орлай брав участь на царськым проєкті „О закліканю до Росії чуждземных ученых людей славянського роду, головно Карпато-Русинів, котры

набыли звания професора в Австрії а суть способны учіти в рускым языку“. На основі того проєкту были до Росії закліканы такы вызначны науковці як М. А. Балуцькый, В. Г. Кукольник, П. Д. Лодій і іншы. Іван Орлай сам дозвер на выбер людей і своїм краінам, котры прияли запрошіня а пришли до Росії і помагав.

А меджі тым вызначность Івана Орлая росла все вецей а вецей. Різны науковы общества охотно вносили ёго імя до списків своїх членів, докінце бив міцно популярный не лем в кругах шпеціалістів.

В літі 1806 року в Денті Іван Орлай обгаїв дізертачну роботу під назвов: „Dissertatio sistens doctrina de viribus naturae medicatricibus, historiam brevem, expositionem, vindicias etc“ а ставать ся честным членом Императорской академії наук.

В році 1808 одходить од царьского двора а тьж і з позиції дворного доктора а ставать ся науковым секретарём Медіко-Хірургічній Академії. Як енергичный, ученый чоловік з великым розглядом є Іван Орлай в роках 1811-1814 Академієм повірений редігованём „Всеобщего журналу медіцинской науки“.

Но Наполеонска война 1812 року перерушыла ёго научну роботу. І. Орлай так назад зачинать практичну роботу доктора а є ординаром Санкт-Петербургского Сухопутного і Генералного Шпиталю. За заслугы в Наполеоньскій войні в 1812 р. бив вызнєменаный бронзовов медайлов. По скінчіню Наполеонской войны ся вертять на поле научной і педагогічній роботы.

В роках 1821-1826 є Іван Орлай в позиції діректора Нежінської Гімназії высшых наук. Гімназія высшых наук в Нежні была основана в році 1820 а сї першым діректором бив краіня І. Орлая, В. Г. Кукольник, но по наглій смерті В. Г. Кукольника на місце діректора наступів І. Орлай а ту ся проявлять і як великий педагог своєї doby.

Гімназія была в тых часах привілегованов 9 рочнов високов школов. Першых шість років ся штуденты учіли подля гімназіяльных учебных планів а далшы три roky были універзітны. Ученикы в гімназіяльных класах ся учіли російскый, латиньскый, грецькый, німецькый, французскый язык і літературу, географію, історію, фізико-матриатичны науки, політичны і воевскы дісціпліны, рісованя, танець. У высшых класах ся учіла і логіка, основы моральной філософії і права, штатне господарство, історія римского права і російске трестне право. Окрім іншого, Іван Орлай бив того наглядю, же штуденты бы мали дістати едукацію в ріднім языку. Написав о тім і статью „О необходимости научаня рідному языку а дашто о учіно чужджих языків“, котров ся обернув к міністрів наука із жадостєв о зміню порядку научана языків в Нежінській гімназії. Призвучовав, же єднов із задань школы є выховати у молодого покоління гордість на свій народ і язык, но ведно з тым призвучовав і то, же є важне, жебы научаня родного языка не было на укор других дісціплін.

Іван Орлай мав великий педагогічний талант. Як діректор гімназії основав порадный орган – конференцію, котрой членами были выштыкы учітелі. Каждый член конференції мав право слободно высловити свій нагляд на учебно-выховный процес. В часах кідь бив І. Орлай діректором значні выросло чісло штудентів. Кідь в році 1821 г. їх было лем 41, до року 1826 г. чісло штудентів наростло на 250 особ. Заслугу на тім мали і высокы нарочы на учітелів гімназії. Іван Орлай як діректор собі выберав лем тых найліпшых педагогів. Претенденты на місце учителя мусили мати научный ступень магістра, або кандидата наук, або доктора а мусили мати право учіти науки в лицєях, універзітах і академіях.

В році 1826 в гімназії выходило вецей як десять рукописных штудентьскых часописів напр.: „Метеор літературы“, „Літературне ехо“ і друкты.

Роботу Івана Орлая сові високо цінили не лем науковці і учітелі, но і штуденты. Меджі абсолвентів гімназії належав і вазначный російскый писатель Н.В. Гоголь.

Од року 1826-1829 ся Іван Орлай ставать діректором Рішелевского лицєя. То бив привілегованый лицей про дітей найвысшой арістокрації. Ту зоставать І. Орлай аж до своєї смерті.

Іван Орлай умер 17 фебруара 1829 року в Одессі.

Алена Бліхова

Література:

Аристов, Ф. Ф.: Литературное развитие Подкарпатской (Угорской) Руси, Москва 1995.

БАЙЦУРА, Т.: Закарпароукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века, Прешов, 1971.

Сухомлинский, А.В.: Украинская педагогика в лицах - XIX века / учебное пособие для студентов высших учебных заведений, в двух книгах // «Лыбидь», Киев, 2005.

HLEDÁM PAMĚTNÍKY ŠKOLSTVÍ NA PODKARPATSKÉ RUSI

Jsem studentka Pedagogické fakulty UK a chtěla bych psát diplomovou práci na téma školství na Podkarpatské Rusi. Ráda bych do své práce zapojila i osobní zážitky pamětníků. Mám v této souvislosti prosbu: Poradte mi, prosím kontakt na některé pamětníky, příp. jejich potomky, kteří žili na Podkarpatské Rusi za první republiky a vědí něco o tamním školství.

Kateřina Uhlíková

VÍC INFORMACÍ O RUSÍNSKÉM HNUTÍ

Po obdržení Podkarpatské Rusi č. 3/2013 jsem jej, jak je mým zvykem, hned přečetla. Vždy se tam dočtu mnoho zajímavého. Velmi mě zajímala informace o konání 10. Světového kongresu Rusínů. (Vždy bych podpořila tento název, v dřívějších letech užívaný, tedy nikoliv rozšířený o Lemky a Rusňaky. Nesouhlasila bych ani s termínem „Karpatských Rusínů“, v blízkosti Podkarpatské Rusi jsou vyslovené rusínské obce – např. na východním Slovensku – a tamní

Foto Markéta Pilátová

Hora Stoj v mlžném oparu

Rusíni jsou na toto pojmenování citliví.) Postrádám v informaci vyjmenované delegáty z ČR

a také z jakých organizací byli vybíráni. Nevím, jestli existují i jiná uskupení sdružující Rusíny, než SPPR a Rusínská iniciativa. Byla jsem delegátkou na několika světových kongresech a dříve se delegáti jmenovitě uváděli. Také bych uvítala podrobnější informaci o Světové radě Rusínů.

Maria Křížová

(Pozn. red.: V některém z příštích čísel se PR se budeme věnovat rusínskému hnutí ve světě i našim organizacím, bude o tom řeč i na příští valné hromadě.)

KDE BYLA OBEC VERJACA?

Můj děda pocházel z Podkarpatské Rusi z Verjaca. Chtěla bych se podívat na netu, kde se ta vesnice nacházela, ale nevím, kde hledat. Pomůžete mi, prosím?

Kamila Průšková

DÍKY ZA POMOC

Děkuji za pomoc ohledně nečitelného dopisu uprchlých vězňů PR z koncentračního tábora a za jeho překlad. Nyní konečně mohu uzavřít celou historii (i když smutnou) toho dopisu, která začala v roce 1945.

Ota Děták

Bokšay nebyl jediný

Dokončení ze strany 7

A co bratři Bondrové? Narodili se v městě Luck (dnes Ukrajina). Mezi jejich předky najdete hned několik národností – vedle Rusínů i Slováky, Volyňské Čechy, Poláky. Migrace v prostoru po Volyňských Čechách byla asi značná. Rodiče s třemi syny – Vladimír, Juraj, Peter – později nacházíme ve Staré Lubovni a v Popradu. Kluci a hokej? Dva mladší první rok hráli československou ligu a hned s barvami VSŽ Košice slavili titul (1988). To byl start! Navíc, jako občané tehdejšího Sovětského svazu nemuseli na vojnu, hráli pořad (měli povolení k pobytu). Ale slavnější Peter byl hned získán do NHL (1990). V dresu Washington Capitals měl českého spoluhráče Michala Pivoňku. Byl legendou klubu. Později přijal slovenské občanství a vrchovatou měrou se zasloužil o první (a zatím jediný) titul světových šampionů (2002). Po skončení kariéry byl jmenován generálním manažerem hokejové reprezentace Slovenska.

Místo tečky jen konstatování, že jsme se

„Žulový obránce“ Vasko v dresu Chicaga v dobách největší slávy.

zmínili vlastně jen o hvězdách. Rusínských hvězdiček, komet či jen řadových a průměrných sportovců se po uvedených kolbištích

Reprodukce historické fotografie Vladimír Brada

Peter Bondra je dnes uctívanou hokejovou osobností.

i jinde pohybovalo nepochybně víc. A proto také tyto řádky.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Všem našim členům a přátelům přejeme pěkné Vánoce a hodně zdraví, radosti a pohody v příštím roce!